The field surveys of the former Macikai Internment camp

In 2019, field surveys (a total of roughly 4.99 ha) were conducted in the vicinity of H. Zudermano Street, Macikai village, Šilutė District (roughly 1 027 ha) and in three areas in the vicinity of Macikai Internment Camp (German POW Stalag, Russian camp for German POWs, and Russian gulag) (area I – roughly 0.43 ha, area II – 0.97 ha, and area III – 2.56 ha) (Fig. 1).

The investigation determined that 1076 graves could exist in and around the camp's protected territory. The cemetery area also contains the remains of former camp buildings and rectangular structures, i.e. earthen enclosures, which are probably likewise building locations (Figs. 2, 3). 39 more distinct anthropogenic anomalies (building sites, farm pits, traces of economic activity, and various digging) were found in and around the camp and are likely to date to the period of its existence.

Three areas with potential graves were identified in survey area III. The first encompasses roughly 2700 m^2 to the N of the protected territory of Macikai Cemetery. Another two groups of graves encompass a total of about 2 500 m^2 to the E of the cemetery. A third area, with possibly several graves, encompasses roughly 225 m^2 at the entrance to the water treatment plant.

Simonas Sprindys

II Pasaulinio karo vokiečių karių kapavietės Vakarų Lietuvoje

2015 m. po ilgesnės pertraukos Lietuvoje pradėta vykdyti II Pasaulinio karo vokiečių karių palaikų ekshumacija. Šie darbai pradėti VDK užsakymu. Per pastaruosius 5 archeologinių tyrimų sezonus ekshumuota daugiau kaip 600 karių palaikų. Dauguma jų jau perlaidoti oficialiose karių kapinėse.

1 pav. Kapavietė Pajuodupyje. S. Sprindžio nuotr.

Fig. 1. The burial site in Pajuodupis

Vykdant karių kapų paiešką ir jos rezultatus pristatant regioninėje spaudoje bei nacionalinėje ir komercinėse televizijose, į KVGT kreipiasi vis daugiau žmonių, liudijančių apie nei paveldosaugininkams, nei Vokietijos archyvams nežinomas II Pasaulinio karo vokiečių karių palaidojimo vietas. Tokiu būdu plečiasi karių kapų paieškos ir palaikų ekshumavimo geografinis arealas.

2019 m. archeologiniai tyrimai vykdyti 11 vietų – Alkiškiuose (Akmenės r., Naujosios Akmenės kaimiškoji sen.), Deiviuose (Kelmės r., Kukečių sen.), Kesiuose (Akmenės r., Akmenės sen.), Klaipėdoje (Klaipėdos miestas, prie H. Manto ir P. Lideikio gatvių sankirtos esančiame Poilsio parke), Kliokuose (Telšių r., Žarėnų sen.), Luokėje (Telšių r., Luokės sen.), Masiuose (Šiaulių r., Šakynos sen.), Pajuodupyje (Šiaulių r., Kuršėnų kaimiškoje sen. (1 pav.), Tryškiuose (Telšių r., Tryškių sen.), Ubiškėje (Telšių r., Tryškių sen.) ir Vanaguose (Klaipėdos r., Agluonėnų sen.).

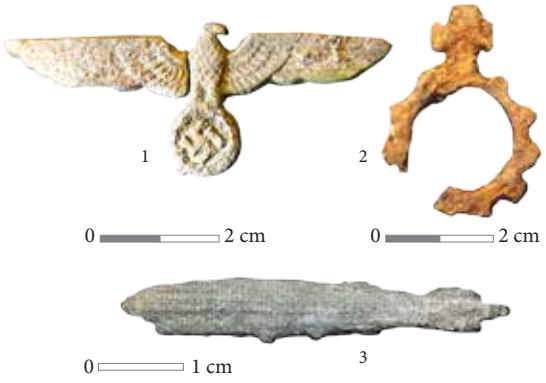
Ekspedicija vyko liepos 28 – lapkričio 30 d., iš viso ištirtas 1545,8 m^2 plotas. Alkiškiuose (Akmenės r., Naujosios Akmenės kaimiškoji sen.) ir Masiuose (Šiaulių r., Šakynos sen.) II Pasaulinio karo palaidojimų neaptikta, likusiose 9 kapavietėse aptikti ir ekshumuoti 172 individų palaikai. Pagal radinius ar kapavietės kontekstą jie visi priskirti Vokietijos kariuomenės kariams, žuvusiems 1944 m. liepą – 1945 m. sausį. 54 iš ekshumuotų karių buvo karo belaisviai (Klaipėdos miestas), kiti 118 individų – žuvę fronte ar mirę nuo fronte patirtų sužeidimų.

Tarp karo belaisvių kapinėse ekshumuotų individų 6 buvo su trauminiais, skeveldriniais ar šautiniais sužeidimais. Kiti, manoma, mirė nuo ligų ar išsekimo. Iš 54 belaisvių palaidojimų tik prie 18 aptikta radinių. Dauguma jų – įvairios uniformos dalys. Kiti individai, manoma, buvo palaidoti nuogi ar tik su apatiniais rūbais. Nė vienas iš palaidotųjų neturėjo identifikavimo žetono. Kad ir kaip būtų, atsižvelgiant į istorinį kontekstą, galima daryti išvadą, jog visi kapavietėje palaidoti asmenys tarnavo Vokietijos kariuomenėje.

Tyrimų metu nustatyta, jog XX a. 10 dešimtmetyje ar XXI a. 1 dešimtmetyje šioje vietoje jau vykdyta palaikų ekshumacija, tačiau ji atlikta nekokybiškai ir jos metu buvo ekshumuota tik 15 kapų. Taip pat nustatyta, jog dalis palaidojimų galėjo būti suardyta 2011 m., vykdant I Pasaulinio karo vokiečių karių palaikų, ekshumuotų Panevėžio Juozo Balčikonio gimnazijos stadione, perlaidojimą. Manoma, jog tuo metu galėjo būti sunaikinta apie 30 kapų.

Tarp 118 frontinių užlaidojimų ar karo ligoninių kapinėse ekshumuotų individų 74 karių skeletuose nustatyti šautiniai ar skeveldriniai sužeidimai, taip pat su artileriniu apšaudymu siejami įvairių kaulų perimortaliniai lūžiai. Dauguma šių sužeidimų, manoma, tapo karių mirties priežastimi. Šioje palaidojimų grupėje radinių aptikta 113 kapuose iš 118. Didžiausia radinių grupė – II Pasaulinio karo Vokietijos kariuomenės uniformos ir ekipuotės dalys bei liekanos: sagos, dirželiai, kabliukai, apdovanojimai, palapinsiauščių sagos ir žiedai, taip pat karių identifikavimo žetonai (2, 3 pav.). Kaip ir ankstesniais tyrimų metais kai kurie kariai buvo palaidoti ir su savo asmeniniais daiktais: žiedais, laikrodžiais, suvenyrais iš tarnybos metu lankytų vietų, pypkėmis. Kapavietėje Pajuodupyje aptikta ir pilna cigarečių dėžutė.

Prie 91 kario palaikų rasti identifikavimo žetonai. Deja, iš jų įskaitomi tik 83. 4 žetonai buvo jūrų laivyno (*Kriegsmarine*), vienas – karinių oro pajėgų (*Luftwaffe*), likę – sausumos pajėgų (*Wehrmacht*). Žetonų įrašai beveik nesikartoja. Tai rodo, jog žetonai kariams būdavo iškalami tik pradėjus tarnybą, o perdislokavus į kitą dalinį – nebuvo perkalami. Tokiu būdu

2 pav. Radiniai iš kapavietės Pajuodupyje: 1 – karininko kepurės kokarda; 2 – žiedas–rožančius; 3 – dirižablio formos ženklelis. D. Buivydo nuotr.

Fig. 2. Finds from the burial site in Pajuodupis: 1 – an officer's cap badge, 2 – a rosary ring, 3 – a Zeppelin-shaped pin

3 pav. Radiniai iš kapavietės Ubiškėje: 1 – tankų divizijos „Pabaisa SR111" ženklelis; 2 – apdovanojimas už dalyvavimą tankų atakoje (kairėje – rasti kapuose, dešinėje – pavyzdžiai). D. Buivydo nuotr.

Fig. 3. Finds from the burial site in Ubiškė: 1 – an 11th Panzer division Ghost SR111 badge; 2 – a Panzer badge (Panzerkampfabzeichen) awarded for participation in 3 attacks (left: item found in a burial, right: an example for comparison)

viename dalinyje tarnaujantys žmonės galėjo turėti pačių įvairiausių žetonų – pradedant nuo pėstininkų ar grenadierių, baigiant žvalgybos, artilerijos ar kalnų jėgerių batalionais.

Tarp Vermachto žetonų daugiausia priklausančių grenadierių (19), pėstininkų (8), priešlėktuvinės gynybos (8), vietos šaulių (4), tankų grenadierių (3), šaulių (3), tankų jėgerių (2), tankų (2), žvalgybos (2) batalionams ar pulkams, Eutino puskarininkių mokyklai (8), divizijai „Grossdeutschland" (7). Visų kitų batalionų ar pulkų žetonų buvo po vieną: artilerijos, kalnų jėgerių, pionierių, fuzilierių. Po vieną taip pat buvo Treptovo puskarininkių mokyklos, XIII jojimo bei važnyčiojimo mokyklos, Švabijos Halio oro uosto kuopos, sunkiojo žvalgybos eskadrono, mobilizacinio sąrašo žetoną.

Iš 9 ekshumuotų kapaviečių 1 buvo belaisvių kapinės (Klaipėdos mieste), 4 – fronto ar ligoninės kapinės. Tiek sprendžiant pagal liudininkų duomenis, tiek pagal laidojimo bruožus (perlaužti identifikavimo žetonai, mirusiųjų įsupimas į palapinsiaustes, karstų gamyba), jos buvo suformuotos mirusiųjų bendražygių – Vokietijos karių. Tokių kapinių aptikta Luokėje, Pajuodupyje, Tryškiuose, Ubiškėje. Jose daugumai mirusiųjų kastos individualios panašių išmatavimų (1,7–2x0,5–0,7 m dydžio) kapų duobės, viena nuo kitos nutolusios per 0,5–1 cm (4 pav.). Šiose 4 kapavietėse iš viso palaidoti 102 vokiečių kariai.

3 iš 4 tokių kapinių buvo dalinai sunaikintos tarybiniu laikotarpiu. Pajuodupyje buvusios kapinės kliudytos XX a. 6–7 dešimtmečiais melioruojant laukus. Tuo metu buvo suardyti 6 kapai. Tryškių bažnyčios šventoriuje mažiausiai 5 kapai suardyti XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje statant įvairius paminklus ir laidojant parapijoje tarnavusius kunigus. Dar tragiškesnis Luokėje įkurtų kapinių likimas. Ten XX a. 7 dešimtmetyje statant mokyklos priestatą buvo

visiškai sunaikinti mažiausiai 62 vokiečių karių kapai. Anot vietinių gyventojų, visi matė statybvietėje byrančius kaulus, tačiau tuomet tai niekam nerūpėjo. Tokie atvejai tik patvirtina, kad daugumai vokiečių karių kapaviečių kyla pavojus būti sunaikintoms, todėl jos turi būti iškeltos į oficialias karių kapines kuo greičiau.

Kapavietės Deiviuose, Kesiuose, Kliokuose bei Vanaguose laikomos ne karių kapinėmis, o palaidojimo vietomis. Akivaizdu, jog šiose vietose karius laidojo ne kiti kariai, o vietiniai gyventojai (neperlaužti žetonai ar jų visai nėra, palaikai nesupti į palapinsiaustes, individai palaidoti bendrose duobėse). Šiose vietose palaidoti 12 iš 172 2019 m. ekshumuotų vokiečių karių.

Unikali palaidojimo vieta buvo **Kliokuose**. 1941 m. Vokietijos kariuomenei okupavus Lietuvą, prie kaimo esančioje kalvelėje įkurtas stacionarus Vokietijos kariuomenės dalinys. Spėjama, jog jis buvo atsakingas už oro stebėjimą ar ryšio palaikymą. Anot vietinių gyventojų, dalinyje vienu metu būdavo apie 15–20 karių, jie rotuodavosi. Kariai palaikė gerus santykius su vietiniais gyventojais, mainydavosi maisto produktais, kariai gyventojus paveždavo, jei važiuodavo kur pakeliui. 1944 m. rudenį, frontui jau esant visai šalia Kliokų kaimo, stacionariame dalinyje buvę vokiečių kariai prarado ryšį su aukštesne vadovybe, dėl to nežinojo nei draugiškų, nei priešo dalinių judėjimo, taip pat neturėjo nurodymų, kaip ir kur trauktis. Raudonarmiečiams visai prisiartinus prie dalinio, vokiečių kariai jį paliko ir pabėgo slėptis į vieno iš vietinių gyventojų savo kieme įrengtą bunkerį. Raudonosios armijos kariai aptiko bunkerį ir jame buvusius vokiečius. Naktį karius bunkeryje saugojo sargyba, o ryte visi vokiečių kariai buvo sušaudyti. Raudonarmiečiai vietiniams gyventojams liepė kūnus palaidoti. Tą

4 pav. Kapavietės Tryškiuose vaizdas. S. Sprindžio nuotr.

Fig. 4. The burial site in Tryškiai

5 pav. XVI–XIX a. radiniai, aptikti Tryškių bažnyčios šventoriuje: 1 – Rygos miesto Kristinos šilingas; 2 – ATR Jono Kazimiero šilingas; 3 – kryželis; 4 – žiedas. S. Sprindžio nuotr.

Fig. 5. 16th–19th-century finds discovered in the Tryškiai church graveyard: 1 – a Christina Rīga shilling; 2 – a Commonwealth of the Two Nations John II Casimir shilling; 3 – a cross; 4 – a ring

jie ir padarė netoli ežero buvusiame jaunuolyne, kuris dabar jau yra virtęs mišku. Gana neįprasta tai, jog visi kapavietėje palaidoti kariai priklausė kariniam laivynui. Dar keisčiau tai, jog kapas net tarybiniu laikotarpiu buvo prižiūrimas, buvo pastatytas paminklas, kadaise net aptvertas tvorele.

Karių palaikai, nustačius palaidotųjų tapatybes, kartu su kapuose aptiktomis aprangos ir ekipuotės liekanomis bus perlaidoti Kauno Aukštųjų Šančių karių kapinėse (Kelmės, Akmenės ir Šiaulių rajonų atvejais) arba Klaipėdos karių kapinėse (Telšių ir Klaipėdos rajonų bei Klaipėdos miesto atvejais).

Vokiečių karių kapavietė **Tryškiuose** buvo įrengta Švč. Trejybės bažnyčios šventoriuje, dabar patenkančiame į Tryškių miestelio istorinės dalies (UK 17115) teritoriją. Vykdant tyrimus šioje vietoje, aptikta pavienių XVI–XIX a. radinių: kryželių, medalikėlių, monetų, sagų, taip pat rastas kapinynams būdingas žiedas (5 pav.). Iš viso inventorinti 24 radiniai, kurie perduoti ŠAM. Maišyto grunto sluoksniuose taip pat rasta daug pavienių žmonių kaulų, kurie galėjo būti iš Tryškių bažnyčios šventoriuje palaidotų parapijiečių kapų. Manoma, jog II Pasaulinio karo metais laidojant vokiečių karius, taip pat XX a. pabaigoje šventoriuje statant įvairius paminklus, dalis parapinių kapinių galėjo būti suardyta. Manoma, jog ir dalį XVI–XIX a. radinių galima sieti būtent su šventoriuje plytinčiomis parapijiečių kapinėmis.

Second World War German military burial sites in W Lithuania

In 2019, an excavation was conducted in a Second World War German military cemetery in W Lithuania (Fig. 1). 1545.8 m^2 were excavated and the remains of 172 German soldiers were exhumed. 54 had been prisoners, 118 died at the front or in hospital from injuries sustained at the front. Bullet or shrapnel injuries, perimortem fractures connected with artillery fire, and other injuries were identified in 80 skeletons. 131 burials contained finds, mostly uniform and gear elements, but also including ID tags and personal items (Figs. 2, 3). A total of 91 ID tags were found, mostly for grenadier, infantry, antiaircraft and rifle battalions or regiments but also for the Grossdeutschland Division and Eutin NCO school. The remains will be reburied in either Aukštieji Šančiai Military Cemetery in Kaunas or a German military cemetery in Klaipėda. In exhuming the military remains in Tryškiai (Telšiai District) (Fig. 4), the remains of parish burials made in a former church graveyard were found: individual bones as well as 16th–19th-century finds: coins, buttons, crosses, and medals (Fig. 5). It is thought that some of the burials at this location had been destroyed during the burial of these Second World War German soldiers.